

УДК 94(=411.16)»1800/1925»

ЛАСІНСЬКА М. Ю.

м. Миколаїв

МІЖНАРОДНІ ТА МІЖКОНТИНЕНТАЛЬНІ МІГРАЦІЇ ЄВРЕЇВ ЗА ПРАЦЕЮ ВОЛТЕРА Ф. ВІЛКОКСА «ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНІ МІГРАЦІЇ»

В статті на підставі аналізу книги американського статистика та демографа Волтера Ф. Вілкокса «Інтернаціональні міграції» встановлено міжнародні та міжконтинентальні напрямки переселення євреїв у XIX – першій чверті XX ст. Визначено найважливіші причини міжконтинентальної еміграції єврейського населення світу.

Ключові слова: єврейське населення, міжконтинентальна еміграція, імміграція, міграційні рухи, Європа.

Постановка проблеми. Останнім часом в Україні було створено сприятливі умови для формування наукових традицій вивчення ключових проблем історичної юдаїки, особливо тих з них, що торкаються історії єврейського населення наприкінці XIX – на початку XX ст.

Аналіз джерел. Надзвичайно вагомими в даній галузі є праці дослідників: Безарова О. Т., стосовні політики російського уряду в єврейському питанні наприкінці XIX ст., Морозової А. В. з історії єврейського населення Лівобережної України у другій половині XIX – на початку XX ст., Гончарова^{В.} В., щодо єврейського населення Південно-Східної України у 1861–1917 рр., Щукіна В. В. та Павлюка А. М. з історії євреїв Миколаївщини у XVIII–XX ст., Гедьо А. В. з історії єврейського населення півдня та сходу України у XIX – на початку XX ст. і т. ін. Але серед них, майже не зустрічаються роботи, пов'язані, із важливими в масштабах всього світу, процесами міжнародних та міжконтинентальних міграцій євреїв.

Одним з найбільш ґрунтовних, в цьому сенсі, опублікованих досліджень стала праця американського статистика, професора Волтера^{Ф.} Вілкокса «Інтернаціональні міграції» (перекл. автора) [4; 5].

Метою даної статті є дослідження рівня висвітлення питання міжнародних та міжконтинентальних міграцій єврейського населення у вказаній праці.

Волтер Ф. Вілкокс (1861–1964 рр.) – відомий американський демограф, з 1907 р. професор Корнельського університету в м. Ітаці штату Нью-Йорк. Вчений отримав всесвітнє визнання, як один із засновників буржуазної демографії у США. У 1891 р. він закінчив факультет соціології Колумбійського університету та розпочав свою публіцистичну діяльність,

оприлюднивши статистичні праці про розлучення, імміграції та відтворення народонаселення у Сполучених Штатах. Найбільш значущим та таким, що отримало широке наукове визнання і популярність по всьому світі стало видання Волтером Ф. Вілкоксом 1929–1931 рр. фундаментального колективного дослідження, присвяченого підсумкам вивчення світової міжнародної та міжконтинентальної міграції населення земної кулі у XIX – на початку XX ст. й аналізу зростання чисельності населення світу у період з 1650 по 1935 рр. «Інтернаціональні міграції» [4; 5]. Пізніше, під його редакцією та з його передмовою у 1939^{р.} було здійснене перевидання праці родоначальника науки демографії, англійця Джона Граунта [2].

«Інтернаціональні міграції», як і зазначено вище, побачили світ у 1929–1931 рр. у місті Нью-Йорку. Видання було здійснене за участі Національного Бюро Економічних Досліджень та носило характер колективної двотомної праці, котра стала завершенням кількарічної роботи фахівців різних наукових установ з усього світу [1].

Перший том під назвою «Статистика» вийшов у 1929 р. обсягом у 1112 сторінок та містив дві частини: «Частина I: Міграція пролетарських мас у XIX та XX століттях» та «Частина II: Статистика міжнародних міграцій в таблицях» (перекл. автора) [4, с. 77, 225]. У першому томі були вперше зібрані, узагальнені та проаналізовані статистичні дані про світові міграційні процеси з початку XIX ст. до 1924 р. Матеріали були підготовлені завдяки документам наданим Біржею Праці та оформлені до друку доктором Імре Ференці.

Другий том видання опублікований у 1931 р. під назвою «Інтерпретації» містив 1125 сторінок тексту, розподіленого на три

частини. Перша частина була написана укладачем та стала вступом до основної частини, присвяченої вивченню процесів світових міграцій. В ній автор представив докладний аналіз та дав оцінку міграційних рухів населення Землі та його кількісного зростання з 1661 р. до сучасних йому днів (1929 р.) [5, с. 78]. Друга частина, присвячена країнам, що стали реципієнтами мігрантів таким, як: Сполучені Штати, Канада, Аргентина, Бразилія, Австралія та Нова Зеландія [6, с. 441]. Третя частина тому включила в себе аналіз даних про емігрантів з Великої Британії, Ірландії, Скандинавських країн, Німеччини, Австрії, Угорщини, Італії, Росії, Мексики, Індії та Японії. При цьому обсяг частин та окремих нарисів був не однаковим, а кожна глава була присвячена визначеній країні та мала свого автора. Дуже важливою для нашого дослідження стала глава за авторством доктора, співробітника Женевського університету Лейбмана Херша, присвячена вивченню міжнародних та міжконтинентальних міграцій євреїв. Нарис включив у себе ґрунтовну та докладну характеристику імміграції єврейського населення до Палестини у 1925 р., як таку, що становила найбільший дослідницький інтерес [6, с. 442]. Лейбман Херш надав наукові коментарі до статистичних даних з цього приводу, надрукованих у першому томі у вигляді таблиць, та представив власну модель організації вказаних процесів.

У розділі «Міжнародні міграції євреїв» йдеться про те що велика кількість євреїв виїздила з країн Центральної Європи до Німеччини, Австрії, Сполученого Королівства, Нідерландів, Франції та Бельгії, проте чіткі дані про хронологічні межі таких переселень, а також кількість їх учасників автору були не відомі. Значно більше інформації Лейбман Херш мав про міжконтинентальні переселення євреїв. Єдине виключення, в цьому сенсі, становила Польща, оскільки була єдиною країною, що не вела обліку єврейському населенню, котре виїздило до Ізраїлю. Записи про єврейських переселенців вела більшість приймаючих країн, таких як: Сполучені Штати, Канада, Аргентина, Палестина та Південна Африка. Але більш-менш точні статистичні дані формувались лише у Америці. Канада ж подавала лише загальні цифри без найменшої згадки, навіть, про стать переселенців. Дані про

єврейських іммігрантів у Палестині та Південній Африці набули чіткості лише наприкінці першої чверті ХХ ст. Але це й не дивно, адже й у Сполучених Штатах облік єврейської імміграції почали вести тільки з 1-го липня 1898 р., коли було введено класифікацію людських рас для мігрантів. В Канаді подібні нововведення у статистиці були зроблені у 1900–1901 рр., а в Аргентині у 1904 р.

Не дивлячись на те, що значна кількість євреїв переїздила до Сполучених Штатів протягом всього ХІХ ст., а чітку статистику в країні стали вести тільки з кінця останньої чверті ХІХ ст., найбільша хвиля єврейської імміграції, що припала на кінець ХІХ – першу чверть ХХ ст. все таки була зафіксована у статистичних документах. При цьому автор зазначає, що до 1870 р. майже не має документованих даних про пересування євреїв, як до Північно-американського континенту, так і з нього. Але в період з 1820 по 1870 рр. певна кількість євреїв з двох найбільших імперій Європи, Російської (включно із Польщею) та Австро-Угорської переїздили до Сполучених Штатів разом із представниками інших етносів у кількості 15,000 осіб (скільки з них було євреями, не визначено). А вже у 1870–1880 рр. до США іммігрувало понад 125,000 осіб з Російської (включно з Польщею) та Австро-Угорської імперій. Потужний сплеск імміграції до Сполучених Штатів розпочався в останній чверті ХІХ ст. В останнє ж десятиліття ХІХ ст. потік мігрантів з Російської імперії (включно із Польщею, в межах після 1899^{р.}) збільшився до 602,000, а з Австро-Угорщини (включно із Польщею, в межах після 1899 р.) – до 593,000, відповідно. Яку частку з них склали євреї, наразі не відомо. Автор вважає всі дані з цього приводу, опубліковані у Єврейській Енциклопедії цілковито помилковими [5, с. 472]. У 1898–1899 рр., після введення чіткої фіксації національностей переселенців до США, було задокументовано іммігрантів єврейської національності з Росії та Австро-Угорщини 35,000 осіб, що становило 28,5% від загальної кількості приїжджих. У 1899–1900 рр. – 54,000 єврейських переселенців (26% від загальної кількості). На підставі вказаних даних, автор створивши пропорцію, припустив, що за все ХІХ ст. до Сполучених Штатів переїхало приблизно 440,000 іммігрантів єврейської національності з Росії та Авст-

ро-Угорщини. При цьому він враховував похибку, котра виникла внаслідок того, що до США переїздили євреї не лише з Росії та Австро-Угорщини. Так, як з 1898 по 1900 до США переїхало 89,000 євреїв з імперських земель, а загалом, в цей же період, до країни переселилося 98,000 осіб єврейської національності, то склавши пропорцію, Лейбман Херш вирахував, що за все XIX ст. до США переїхало, приблизно 484,000 євреїв. Але, нажаль, вчений у своїх підрахунках, чомусь суперечить своєму ж твердженню про те, що кількість єврейських переселенців значно збільшилась лише за останню чверть XIX ст. (і це об'єктивно підтверджується соціальними факторами, що вплинули на еміграцію євреїв з Росії та Австро-Угорщини, зокрема, зміни в законодавстві [3], тощо), оскільки чисельно він вирахував, що протягом всього XIX ст. складова єврейських переселенців серед загальної кількості іммігрантів становила в середньому 27% і вказує цю цифру, як константу протягом цілого сторіччя! На нашу думку подібне твердження є помилковим, адже, наприклад, лише в Російській імперії до 1892 р. на законодавчому рівні було заборонено «вільний перехід руських підданих до іноземного підданства», що, на ряду з Межею осілости, унеможливлювало пересування євреїв у великій кількості поза межі імперії, навіть після відміни кріпосного права.

За наступні роки, з 1899 по 1924 рр., до Сполучених Штатів переселилося 1. 800,000 євреїв. Євреї займали друге місце за кількістю переселенців після італійців. Найбільший вплив на збільшення або зменшення хвиль єврейського переселення чинили соціальні події у країнах-донорах, такі, як: війни та революції. Кількість євреїв, що емігрували з країн Західної Європи, значно перевищувала кількість тих, що виїхали зі східної.

До Канади значний приплив єврейського населення стався лише у XX ст. Так у 1891 р. цифра єврейських переселенців до цієї країни становила 6,414 осіб, а у 1901 р. – 16,401. Протягом же першої чверті XX ст. до Канади переїздить понад 100,000 євреїв. В період Першої світової війни та перші роки після її завершення, ця цифра, як і для всіх інших країн-реципієнтів, зменшилась до 5,200 осіб. Євреї складали приблизно 4% від усіх переселенців до Канади. У Канаді, як і в Сполучених Штатах, три чверті євреїв становили вихідці з Росії та Польщі.

Переселення євреїв до Аргентини розпочалося в останнє десятиліття XIX ст. Початок цих рухів співпав із датою заснування Єврейської Колонізаторської Асоціації, що об'єднувала сільськогосподарських діячів з іммігрантського середовища, та сприяла створенню сільськогосподарської колонії в Аргентині. Спочатку кількість єврейських переселенців до Аргентини була обмежена кількома сотнями. Справжня імміграційна хвиля євреїв до цієї країни, як і до Канади, припала на перше десятиліття XX ст. Єврейські переселенці стали майже винятковим джерелом промислової та комерційної діяльності в Аргентині. Нажаль обліку переселенців єврейської національності в країні не вели, і лише дані Єврейської Колонізаторської Асоціації розкривають цифри після 1904 р. [5, с. 510]. Так, у період з 1904 по 1924 рр. до Аргентини переїхало 120,000 євреїв, що складало, як і в Канаді, 4% від загальної кількості переселенців. Під час Першої світової війни потік іммігрантів до Аргентини, майже припинився, але по її завершенню відновився з новою і навіть ще більшою силою.

Багато євреїв переїздило з Російської імперії до Південної Африки, здебільшого до Капської колонії та Трансваалю в останнє десятиліття XIX ст. Значно збільшився потік єврейських іммігрантів у першому десятиріччі XX ст. Так, у 1911 р. було зафіксовано 49,919 євреїв на території Південно-Африканського Союзу, а у 1921 р. – 62,103 особи, 33,515 з яких мешкало у Трансваалі. Значні проблеми з фіксацією кількості єврейських іммігрантів на землях Південної Африки, компенсувались лише записами, що здійснювало Управління перепису і статистики Союзу. Як і серед іммігрантів до США, тут переважали жінки.

Не знайшов Лейбман Херш великої різниці між міграцією єврейського населення до Палестини та до будь-якої іншої країни світу, окрім однієї – емоційної складової такого переселення. Більшість з тих хто обрав в якості країни для еміграції Палестину перебували в похилому віці та бажали померти і бути похованими на Землі Обітованій. Вплив Сіоністських рухів призвів до формування центру Івриту в Палестині після 1880 р. Після завершення Першої світової війни Британський Парламент дозволив створити в Палестині «дім» для єврейської нації, що, поряд із Палестинофільськими та Сіоністськими рухами значно збільшило кількість пересе-

ленців до цього краю. Протягом 1922–1929 рр. 85,000 євреїв переїхало до Палестини і, майже, 26,000 виїхало з неї.

На думку Лейбмана Херша, на вибір країни для еміграції впливало кілька факторів таких, як, наприклад, віддаленість від країни проживання, подібність соціального способу існування, економічні чинники і т. ін. Найбільша хвиля переселення євреїв зі Старого Світу припадає на початок ХХ ст. Результатом цієї міграційної хвилі стало створення найбільшої в сіті єврейської діаспори у Сполучених Штатах Америки. До початку ХХ ст. єврейська міграція до різних країн та континентів, дуже погано фіксувалась. У місцях свого розселення на території США, єврейські іммігранти створювали потужні урбаністичні центри, найвідоміший з яких розташований в м. Нью-Йорк. Активна участь євреїв у міжнародних та міжконтинентальних міграціях перетворила мешканців сільської місцевості та маленьких містечок на людей, що мешкають здебільшого у великих містах Америки, Канади, Аргентини і т. ін., а також сприяла їх виходу із замкненого культурно-національного середовища до активного соціального життя.

Висновки. Отже, у книзі Волтера Ф. Вілкокса «Інтернаціональні міграції» викладено найважливіші напрямки міжнародних та міжконтинентальних міграційних потоків єврейського населення ХІХ – першої чверті ХХ ст. Країнами, які прийняли найбільшу кількість єврейських іммігрантів у вказаний період стали: Америка, Аргентина, Канада, Англія, Пале-

стина та Південна Африка. З яких Канада, Аргентина та Англія виконували функцію, здебільшого, транзитарну для єврейських емігрантів, що прагнули дістатись Сполучених Штатів. У США до кінця першої чверті ХХ ст. була створена найчисельніша єврейська діаспора у світі. За визначенням автора причини потужних еміграційних хвиль були пов'язані з історичними та політичними подіями в країнах-донорах у ХІХ – першій чверті ХХ ст., внаслідок чого стався масовий відтік євреїв з Європейського континенту.

Список використаних джерел

1. Оболенский В. В. Международные и межконтинентальные миграции в довоенной России и СССР / В. В. Оболенский (Осинский). — Москва : Издание ЦСУ СССР, 1928. — 138 с.
2. Уилкоккс. Демографический энциклопедический словарь / Д. К. Шелестов [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://demography.academic.ru/2623/УИЛКОКС>.
3. Яновский С. Я. Русское законодательство и эмиграция [Текст] / С. Я. Яновский // Журнал Министерства юстиции: Год пятнадцатый, 1909. [№ 3. Март; № 4. Апрель]. — Петербург : Сенатская Типография, 1909. — (Журнал Министерства юстиции; [№ 3—4]). — С. 87—114.
4. International migrations / Walter F. Willcox : [in II Volume]. — New York : National Bureau of Economic Research, 1929. — Volume I : Statistics. — 1112 p.
5. International migrations / Walter F. Willcox : [in II Volume]. — New York : National Bureau of Economic Research, 1931. — Volume II: Interpretations. — 1125 p.
6. Robert E. Chaddock Reviews. International migrations. Volume II: Interpretations by Walter F. Willcox. New York, National Bureau of Economic Research, Inc., 1931. — 715 p. p. // Political Science Quarterly. — Published by: The Academy of Political Science. — Vol. 47. — No 3. — (Sep., 1932). — P. 440—442. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.jstor.org/stable/2142907>.

ЛАСИНСКАЯ М. Ю.

г. Николаев

МЕЖДУНАРОДНЫЕ И МЕЖКОНТИНЕНТАЛЬНЫЕ МИГРАЦИИ ЕВРЕЕВ В РАБОТЕ ВОЛТЕРА Ф. ВИЛКОКСА «ИНТЕРНАЦИОНАЛЬНЫЕ МИГРАЦИИ»

В статье на основании анализа книги американского статистика и демографа Волтера Ф. Вилкокса «Интернациональные миграции» установлены международные и межконтинентальные направления переселения евреев в ХІХ – первой четверти ХХ в. Определены важнейшие причины межконтинентальной эмиграции еврейского населения мира.

Ключевые слова: еврейское население, межконтинентальная эмиграция, иммиграция, миграционные движения, Европа.

LASINSKA M.

Mykolaiv

INTERNATIONAL AND INTERCONTINENTAL MIGRATION OF JEWS IN THE LABOUR OF WALTER F. WILCOX «INTERNATIONAL MIGRATION»

The article is based on an analysis of the book American statistics and demographer Walter F. Wilcox «international migration» established by international and intercontinental destinations resettlement of Jews in the ХІХ – the first quarter of the twentieth century. Definitely the most important causes of intercontinental emigration of the Jewish population in the world.

Keywords: Jewish population intercontinental emigration, immigration, migration movements, Europe.

Стаття надійшла до редколегії 01.02.2014